

ÎN JURUL MONUMENTULUI DEDICAT ÎMPĂRATULUI GORDIAN III DE COHORS I SAGITTARIORUM LA DRUBETA

Cohorta I de săgetași, staționind la Drubeta din prima jumătate a secolului al II-lea cel puțin pînă la părăsirea Daciei sub Aurelian, pune aci și un monument onorific pentru Gordian¹, care-i acordase dreptul de a-i purta numele. Cu același nume, *Miliaria Gordiana*, dedică un altar lui *Mars Gravidus*². Tot de la această cohortă avem și multe cărămizi cu ștampila ei, numele soldatului Aurelius Iulius pe monumentul funerar al lui Iulius Herculanus³, de care vom vorbi mai departe, și inscripția în caractere cursive pe o cărămidă bipedală din pardoseala bazinului circular al termelor Drubetei⁴.

Mi s-a sugerat ideea că pe monumentul dedicat lui Gordianus (cu numele împăratului radiat, dar cu urme de miniu) ar trebui să se citească nu numele acestuia, ci al lui Philippus. Pentru a se putea primi această interpretare, ar fi necesar să se aducă și alte temeiuri, în afară de faptul că pe același spațiu încap numele lui *Philippus*, cu același număr de litere ca în *Gordianus*. Textul inscripției este inegal spațiat (fig. 1), literele de mărimi inegale chiar în aceleași rînduri. Întregirea părților radiate a fost înlesnită de urmele de miniu, vizibile și în 1933, cînd inscripția s-a citit la fel de către arheologii țării dinăre participanți la a cincea excursie de studii⁵.

¹ L-am descoperit în castrul Drubeta și l-am publicat în *Monumentele religioase ale Drubetei*, Craiova, 1934, p. 32, 33 și fig. 44; mai sumar dat în *Drubeta, azi T.-Severin*, „Boabe de Grîu”, 1932, p. 27 (în extras) și fig. 46.

² CIL, III, 6279. Dispărut din Grădina publică a orașului înainte de transportarea lapidariului de aci la Muzeul regional, organizat mai întîi la Liceul „Traian”.

³ CIL, III, 8018.

⁴ Al. Bărcăcilă, *Une ville daco-romaine — Drubeta*, în vol. *L'Archéologie en Roumanie*, Acad. Roum., 1938, p. 35 și fig. 69, 72.

⁵ Printre aceștia erau și R. Egger (Viena), Mihael Abramić (Split), Bersu (Frankfurt a. M.). Excursiunea la Drubeta ca și în Banat și în Ardeal, a fost condusă de prof. C. Daicoviciu.

În interesul clarificării temeiurilor unei eventuale dispute, îi redăm și textul:

1 [IMP.] CAES [M. ANT. GOR

2 DIANO A]VG. PONTIF.

3 MAXIMO TRIB.POT.

4 COS. P.P. PROCOS

5 COH. I SAG. [GOR

6 DIANA] ∞

7 EQVITATA DEVO

8 TA NVMINI MA

9 IESTATIQV[E E]IVS

Datare: anul 238.

De altfel atribuirea acestui monument lui Gordian sau lui Philip n-are în sine nici o importanță istorică. Elementele importante pe care le conține vor fi relevate mai departe.

Atare monumente, stereotipice formulate, s-au ridicat în tot cursul imperiului la întronarea tuturor împăraților, pentru ca după uciderea lor să li se radieze numele, mai ales în această epocă. Unele au scăpat de radiere; la altele, resturile de litere și de culoare de miniu au înlesnit descifrarea. Așa de exemplu, la Adamclisi, monument dedicat de II-viri, aediles ș.a.: PRO SALUTE [IMP] M. GORDIANI⁶; la Histria, altarul cu dedicația: I.O.M. ET IVNONI REGIN[A]E. . . PRO SALUTE IMP. M. ANT. GORDIANUS⁷; tot acolo fragmentul: IMP. CAE. M. ANTONIO GOR[D]I[ANO]⁸; la Porolissum patru monumente onorifice închinat lui Philippus Pater, soției Otacilia Severa și fiului lor, trei nemartelate, unul cu resturi de litere⁹; la Ulmetum, dedicație soției lui Gordian, Sabina Tranquillina¹⁰; la Romula, inscripția comemorativă pentru construirea zidului de incintă sub Philip¹¹.

Numele lui Gordian și l-a însușit și *flota Dunării Moesice*, care apare cu epitelul de *Gordiana* în inscripția în limba greacă de la Poarta Albă, din teritoriul orașului Tomis¹².

Nu este exclus ca și la Drubeta să se găsească în viitor unul sau mai multe monumente închinat lui Philip, soției și fiului lor, ca la Porolissum.

Dar cu privire la monumentul onorific închinat de cohorta I de săgetași la Drubeta sînt mai importante următoarele constatări și precizări, care ne-au scăpat la prima lor publicare în lucrarea *Monumentele religioase ale Drubetei*, mai sus-amintită. Accentuam acolo ca „dovadă de decadentă pentru Drubeta”, „materialul folosit, de calitate inferioară . . . paraleli-

⁶ Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques*, p. 210, nr. 37.

⁷ V. Pârvan, *Fouilles d'Histria*, „Dacia”, II, p. 246. R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, în vol. *La Dobroudja*, București, 1938, p. 264, 265.

⁸ S. Lambrino, *Fouilles d'Histria*, „Dacia”, III—IV, p. 409.

⁹ C. Daicoviciu, *Neue Mitteilungen aus Dacien*, „Dacia”, VII—VIII, p. 236—237.

¹⁰ V. Pârvan, *Ulmetum*, II, „Anal. Acad. Rom.”, XXXVI, 1914, p. 27, 28 (în extras).

¹¹ CIL, III, 8031: Măsura de întărire a Romulei o ia guvernatorul de atunci al Moesiei Inferior, „viteazul C. Messius Decius Traianus” (L. Schmidt, *Die Ostgermanen*, p. 206); cf. și V. Pârvan, *Știri nouă din Dacia Malvensis*, p. 9, 10 (=47,48).

¹² Gr. Tocilescu, AEM, VIII, 1884, p. 22, nr. 6.; R. Vulpe, *op. cit.*, p. 265.

piped de piatră calcaroasă friabilă de dim. 1,17/0,74/0,47 m, scobit de goluri provenite din măcinarea pietrei sub acțiunea umidității”. Dar descriind partea superioară a monumentului „ornamentată cu un con de pin între două coarne curbate, cu capetele spre vârful lui, la colțuri două rozete, . . . între acestea și conul de pin câte un mănunchi floral stilizat după spațiul liber”, n-am tras și concluzia care se impune acum așa de clar, și anume că acest monument a fost inițial un altar funerar, singurul la care se poate găsi o atare ornamentație.

Radierea inscripției funerare se evidențiază și prin felul cum s-a adâncit fața cu inscripția, lăsându-se în colțul stîng de sus, o parte din înclinarea inițială de sub relieful de deasupra (v. fig. 1).

Așadar cohorta I de săgețași, a pus pe lapidă să radieze inscripția funerară de dată nu mult anterioară, judecînd tot după materialul folosit — iar în locul acesteia să sape inscripția de dedicație pentru noul împărat, îndată după întronarea lui în tragicele împrejurări binecunoscute¹³. Se înțelege de la sine că cohorta I de săgețași nu putea face ca Tribunul Lupus care, avînd să ridice un altar zeului păgîn Mars Cortalis, folosește tot la Drubeta, după părăsirea Daciei sub Aurelian, dar nu înainte de întronarea creștinismului sub Constantin cel Mare și tot fără scrupul de pietate, altarul închinat *Geniului Municipi-*

Fig. 1. — Monumentul onorific dedicat împăratului Gordian III de Cohors I Sagittariorum din Drubeta.

¹³ De pe la mijlocul lui februarie pînă către mijlocul lui iunie 238 asistăm la una dintre cele mai mari dezordini interne ale imperiului, cu trei serii de împărați concomitenți: *Maximin* care, avînd împotriva lui aversiunea Senatului, moare la Aquileia pe la începutul lui mai, iar după alții pe la mijlocul lui iunie; *Gordian I* și *Gordian II*, proclamați împărați în Africa către 15 februarie, avînd să moară ambii după 20 de zile; *Balbin* și *Pupian* (aliter *Maximus*), proclamați împărați în martie spre a fi uciși pe străzile Romei de garda pretoriană, pe la 15 iunie, cînd *Gordian III*, care sub ei figurase ca Caesar, este proclamat împărat.

piului *Drubeta* în epoca de înflorire a orașului, respectându-i inscripția și altoreliefurile laterale cu înfățișarea Geniului, dar răsturnând monumentul, așa încît bietul geniu, care nu putuse să-și apere orașul, să rămînă cu capul în jos! Desigur, nu cu intenția de a-l pedepsi, ci numai pentru că așa se putea așeza mai bine monumentul. Noua inscripție s-a săpat pe fața opusă celei anterioare¹⁴.

Mai observăm la același monument închinat lui Gordian III că este singurul în care *Cohors I Sagittariorum* apare cu întreaga ei titulatură de *Miliaria Equitata*; pe altarul mai sus citat închinat lui *Mars Gradivus*, care nu poate fi decît posterior anului 238, apare numai ca *Miliaria*, ceea ce însă nu înseamnă că atunci n-ar mai fi fost *Equitata*. Nu tot așa putem spune de titulatura ei pe celelalte două inscripții: cea de la terme, cea mai veche din toate patru, în care ni se dă acel *in figlinis magister, Aurelius Mercurius, Miles Cohortis I Sagittariorum*¹⁵; apoi altarul funerar al familiei lui *Iulius Herculanus*, în care figurează *Aurelius Iulius* ca *Miles Cohortis I Sagittariorum, imaginifer*¹⁶; tot ca *Miliaria* apare și pe cărămizi stampilate: COH I SAGM¹⁷.

Asupra acestui din urmă monument se impune să mai stăruim.

a) După calitatea materialului și forma îngrijită a inscripției, el se plasează în epoca de înflorire a *Drubetei*. În conținutul inscripției apare la *Drubeta* o *Scola Fabrum*, la care acest *Iulius Herculanus* cît și fiul *Iulius Marcianus* au fost *imaginiferi*. Constituirea unor atare corporații în Dacia n-a fost îngăduită decît pe la începutul veacului al III-lea și dacă *Drubetei* i s-a aplicat această restricție, ea și-a dobîndit acest drept în timpul domniei lui Septimiu Sever și a lui Caracalla (193—219), poate chiar o dată cu ridicarea orașului la rangul de colonie¹⁸, înainte de anul 210, și foarte probabil în 193, cînd Septimiu Sever reorganizează imperiul și în special provinciile, în frunte cu Dacia, care îl poate numi al doilea fondator al ei¹⁹. Deci și monumentul nostru datează cel mai tîrziu din primele două decenii ale veacului al III-lea.

b) Examînd și conținutul inscripției, credem că se poate lămuri rostul prezenței ei la schitul Topolnița, fundație din sec. XVII, la circa 20 km, spre nord de Turnu-Severin. Se pune întrebarea dacă ea a fost adusă

¹⁴ Al. Bărcăcilă, *Monumentele religioase ale Drubetei*, p. 13 — 16' (în extras) și fig. 14 a, b, 17; iar în *Une ville daco-romaine—Drubeta*, fig. 24 și 29, pe planșele XII, XIV, unde și mai clar se vede cum Tribunalul Lupus ridică altarul: *P(ro) C(enturionibus) O(mnium) O(rdinum)*. Insistăm pentru că s-a spus că aceste patru litere inițiale, dintre care a doua e sigur prescurtarea pentru *Centurionibus*, ar trebui citite altfel. C. Daicoviciu, în AISC, IV, 1944, la p. 293, 294 găsește că „expresia *Centuriones Omnium Ordinum* (dacă e bine citită și nu avem eventual *duorum Ordinum*) e puțin uzitată, dar se potrivește cu epoca în care așezăm noi monumentul”. Nici o îndoială asupra redării celor doi O O. Daicoviciu însă o datează în ultimele două decenii ale stăpînirii romane (*ibidem*, p. 293).

¹⁵ Vezi mai sus, p. 323 și nota 3.

¹⁶ CIL, III, 8018.

¹⁷ Al. Bărcăcilă, *Colonia Drubeta, azi T.-Severin*, fig. 36, p. 22.

¹⁸ V. Părvan, *Știri nouă din Dacia Malvensis*, p. 9 (= 43).

¹⁹ Al. Bărcăcilă, *Drubeta, azi T.-Severin*, p. 27, unde — după datele cuprinse în monumentul dedicat de R. P. COL, Sept. DR. împăratului Caracalla, monument descoperit de noi în capela cetății Severinului (v. BCMI, VII, 1914, p. 139 — 142) — găseam că *Drubeta* „a urcat treapta de colonie între 193 și 201”.

aci din fosta Drubeta pentru vreo întrebuințare oarecare? Dar n-a fost găsită nici zidită, nici altfel folosită la schit. Mult mai probabil este că octogenarul Herculanus, desigur nemaiactivînd la această vîrstă în Drubeta ca *Decurio Scolae Fabrum (et) imaginifer*, altcineva luîndu-i locul ca *decursion*, iar tînărul său fiu Iulius Marcianus ca *imaginifer*, s-a retras din Drubeta peroditoarea luncă de la Balotești, ceva mai jos de schitul Topolnița, pe atunci poate un *vicus* al Drubetei²⁰, unde va fi avut o modestă fermă, împreună cu soția Iulia Vivenia. Acesteia i-a fost rezervată trista soartă de a-și înmormînta nu numai soțul dar și pe ceilalți membri ai familiei, morți înainte de vreme: trei la 27, 30, 25 ani, o fiică la 14 ani și două copile la 9 și 4 ani, stînși desigur de o molimă²¹.

În legătură cu obiectul inițial al acestui articol, monumentul onorific din 238 al Cohortei I de Săgetași, vom schița cît mai sumar posibil situația din ce în ce mai gravă a provinciilor romane de la Dunărea de Jos în scurtul interval dintre 238 și 249, cînd Philip — ieșind în întîmpinarea lui Decius, proclamat împărat de trupele din Moesia (după ce parte din ele dezertaseră la goți) — este ucis la Verona²², iar fiul său, Decius Junior, la Roma în lagărul Gărzii Pretoriene.

Dezordinea internă mai sus schițată²³, care a precedat proclamarea ca Augustus a lui Gordian III, a dat prilej carpilor asociați cu goții să invadeze și să pustiască Scythia Minor, de la gurile Dunării pînă la Durostorum, iar pe țărmul mării pînă la Marcianopolis²⁴. Ar fi greu de admis însă că au trecut doar prin preajma Histriei, fără să-i fi adus gravele stricăciuni care au îndreptățit pe Capitolinus să-i deplîngă distrugerea²⁵.

Situația la Histria și în întreaga Scythia Minor se restabilește sub Gordian, grație capacității generalilor Menophilus, guvernatorul Moesiei (238—241) și Timisitheus, socrul lui Gordian. Dar după uciderea socrului

²⁰ Ceva mai jos, către satul Izvorul Bîrzii, unde pirăiașul Bremena se varsă în Topolnița, numele acestei părți de luncă este „*La Martalogi*”. Aci ar fi fost un „*Oraș al Martalogilor*”.

²¹ Gr. Florescu, *Monumenti funerari romani della Dacia Inferior*, p. 38, 39, datează monumentul în a doua jumătate a sec. al II-lea. Pentru înlesnirea verificării părerii noastre, îi redăm textul în întregime: D. M. | Iul. Herculanus | Dec. Scol. Fab. Imag. | Vix Ann. LXXX. Iul. Viv | enia Coniux. Iul. | Marcianus Fil. Im | mag. Scol. Fab. Vix. | Ann. XXVII. Aur. Iuli | us Mil. Cohor. I Sag. Im | mag. Vix. Ann. XXX. Iul. | Marcellinus Fil. | Vexil. Scol. Fab. Vix. | Ann. XXV. Iul. Ma | rcia Fil. Vix. | Ann. XI Iul. Eraclia Fil. | Vix Ann. VI Iul. | Marcellina Nep. | Vix. Ann. Viv | enia Mater Se viva F |

²² L. Schmidt, *op. cit.*, p. 206.

²³ V. nota 13 de la p. 325.

²⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 263—264.

²⁵ Capitolinus, *Vita Maximi et Balbini*, 16, 3; V. Părvan, *Histria*, VII, 1923, la nr. 4, p. 6—9, descrie marele fragment de stelă „folosit la rezidirea actualei întărituri (238—250), după ce cetatea fusese prădată, distrusă și arsă de carpi și goți; S. Lambrino (*Histria romaine à la lumière des fouilles*, Paris, 1931, p. 23): „săpăturile confirmă faptul că Histria a fost teribil atinsă de marea invazie a carpilor și goților care a măturat Scythia Minor în 238”; idem, în „*Dacia*”, III—IV, p. 387—388: „După dezastrul din 238 zidul incintei a fost refăcut din temelie (*de fond en comble*), cu materialele aflate la îndemînă”, între care dedicația pentru Gordian din 238 (dată de V. Părvan, în „*Dacia*”, II, p. 246).

împăratului²⁶ în victorioasa expediție împotriva regelui persan Sapor, și după ce Gordian este ucis din ordinul lui Philip Arabul, noul prefect al Gărzii pretoriene, carpii — folosind prilejul deplasării în Asia a unei formidabile armate romane — invadează Dacia încă de la începutul domniei lui Philip. Acesta izbuteste să-i alunge în expediția victorioasă începută în 246 și terminată în 247, efemeră victorie, căci în curând Decius, atît sub Philip, după ce i s-a încredințat comanda superioară la Dunărea de Jos, cît și ca împărat (din 249), va trebui să intervină din nou atît împotriva carpilor în Dacia, cît și a goților și altor triburi care, profitînd de atîtea tulburări, năvăliseră iarăși în Moesia Inferior²⁷.

Situația provinciilor de la Dunărea de Jos, mai consolidată în anii de domnie ai lui Gordian și mai slăbită sub Philip Arabul, se poate deduce și din examinarea emisiunilor monetare din această vreme.

După monedele bătute la *Viminacium*²⁸, situația sub cei doi împărați ar părea egală : monedele lui Gordian se datează cu AN I—AN V ; ale lui Philip cu AN V — AN XI, socotiți ca ani ai unei noi ere pentru Moesia Superior. *Dacia* primește dreptul monetar de la Philip prin iulie-august 246, cînd acesta se afla în Dacia la întoarcerea din expediția persană ; emisiunea începînd cu AN I — AN III sub Philip, încetează sub Gallienus cu AN XI (în 256 sau 257). Nu se indică aci, ca la *Viminacium*, locul unde s-au bătut²⁹.

Concludentă este examinarea emisiunilor din Moesia Inferior : încetarea lor nu poate să nu fie în legătură și cu gravele tulburări din regiune³⁰.

I. *La Histria*, emisiunea se menține sub Gordian (circa anii 241—243)³¹: șase variante, două numai cu numele lui, trei cu el și soția *Tranquillina*, una cu *Tranquillina*.

II. *La Tomis* (Constanța) emisiunea se menține cîtăva vreme și sub Philip, dar în proporție mult redusă : 65 variante (numerele : 3559—3623), din care două cu *Otacia*, 34 cu *Philippus Junior*, față de 194 variante cu Gordian (nr. 3363—3556), plus două cu *Sabina Tranquillina* (nr. 3557—3558).

III. *La Callatis* (Mangalia) emisiunea încetează cu Philip, pentru care se bat 20 variante (nr. 348—367), dintre care trei cu *Oracia*, două cu Philip fiul. Aci sub Gordian se bat numai 10 variante (nr. 338—347).

²⁶ Capitolinus, la *Gordianus*, Cap. 23 spune : „Minisitheus, quantum plerique dicunt, artibus Philippi, qui post eum, praefectus praetorii est factus, — ut alii morbo extinctus . . .”

²⁷ L. Schmidt, *op. cit.*, p. 203—208 ; H. Schiller, *Geschichte der Roemischen Kaiserzeit*, I, p. 800 — 801 ; I. Weiss, *Die Dobroudja im Altertum*, Sarajevo, 1911, p. 65.

²⁸ Primește de la Gordian dreptul monetar și probabil și rangul de colonie.

²⁹ S-a crezut că în altă parte decît pe teritoriul Daciei, și anume la *Viminacium*. Împotriva acestei păreri ar milita faptul că aci emisiunile pentru Moesia Superior încetează cu doi ani înainte de acelea ale Daciei. Văzînd și cum decurg evenimentele și în Moesia Inferior, ar reieși că monedele cu Dacia s-au bătut pe teritoriul ei, probabil în *Dacia Malvensis*.

³⁰ Pentru alte motive de ordin economico-financiar, cf. C. Daicoviciu, *Siebenbürgen im Altertum*, p. 165 și urm.

³¹ Luăm aceste date și cele ce urmează din Imhoof-Blumer-Pick, *Die Antiken Münzen Nord-Griechenlands*.

IV. *La Dionysopolis* (Balceic) emisiunea încetează cu Gordian : se bat cu numele lui 21 variante (nr. 384—404).

V. *La Odessus* (Varna) emisiunea încetează cu Gordian. Cu numele lui se bat 51 variante (nr. 2314—2374); cu el și soția 30 variante (nr. 3375—3404); numai cu Tranquillina o variantă (nr. 3405).

VI. *La Marcianopolis* (Devna, la SV de Varna), emisiunea încetează cu Philip și numai în anii guvernatorului provinciei, Messakinus: 13 variante cu el și cu Otacilia (nr. 1194 — 1206), 10 cu Philippus Junior (nr. 1207—1216), parte din acestea fără numele guvernatorului.

Pentru Gordian se bat aci sub guvernatorii Menophilos și Tertulianus 84 variante (nr. 1087—1170); fără numele de guvernator — una (nr. 1171); pentru el și Tranquillina, sub guvernatorul Tertulian, 21 variante (nr. 1172—1192), una numai cu Tranquillina (nr. 1193). Disproporție simțitoare, 23 variante Philip, față de 107 Gordian,

VII. *La Nicopolis ad Istrum* emisiunea încetează cu Gordian. Se bat aci cu numele lui (iar pe rv. cu numele guvernatorului Modestinus) 68 variante (nr. 2040—2107), și una fără numele guvernatorului. Din cele șapte centre ale Moesiei Inferioare, patru încetează emisiunile o dată cu Gordian și numai trei, Tomis, Callatis și Marcianopolis se mai mențin sub Philip, în disproporția văzută.

De asemenea la *Anchialos* (din Tracia) emisiunea încetează cu Gordian, cu numele acestuia și al Tranquillinei bătându-se 44 variante (nr. 647—690).

VIII. *Provincia Macedonia* (KOINON MAKEΔONON), cu chipul și numele lui Alexandru cel Mare, emite pentru Gordian 20 variante (nr. 39—58), iar pentru Philip trei (nr. 59—61).

IX. Tot în Macedonia, *Colonia Dium*, bătând monede sub Augustus și Tiberius (nr. 1—6), mai emite numai cu Gordian (nr. 7), iar după el numai cu Gallienus (nr. 8).

X. La fel *Pella*, unde emisiunile încep sub Hadrian și se încheie cu Gordian (nr. 35—36).

În acest sumar monetar se oglindește deci o situație superioară a provinciilor nord-dunărene sub Gordian față de aceea de sub Philip, primul datorindu-și prestigiul capacității bravilor generali Menophilus (238—241) și Thimistheus (241—243). Valul invaziilor germanice e în creștere, ajungând sub Gallienus (253—268) cu trupe de uscat și cu flotă de-a lungul țărmului vestic al Mării Negre, pe la Histria, Tomis ... Anchialos, până la Byzantion, și de aci în Asia Mică peste Bosfor (la 258), iar mai apoi peste Helespont (în 262).

AL. BĂRCĂCILĂ

В СВЯЗИ С ПАМЯТНИКОМ В ДРУБЕТЕ,
ВОЗДВИГНУТЫМ КОГОРТОЙ I SAGITTARIORUM
В ЧЕСТЬ ИМПЕРАТОРА ГОРДИАНА III

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Долго стоявшая в Друбете вышеупомянутая когорта оставила здесь, наряду с до сих пор опубликованными в *CIL* надписями, также надпись, начертанную скорописью на кирпиче длиною в два фута. Из нее явствует, что когорта работала по восстановлению открытых там терм и сооружению памятника, воздвигнутого в 238 г. н. э. в честь императора Гордиана III и обнаруженного в *castrum* Друбета. Погребальные символы на использованном для надписи камне и заметные следы стертой надгробной надписи свидетельствуют о состоянии сильного упадка Друбеты — бывшего города, затем цветущей колонии. Этот упадок является составным элементом общего положения не только всей провинции Дакии, но и Нижней Мезии, пострадавших от набегов карпов и готов, которым способствовали серьезные междоусобицы в первой половине указанного года при одновременном правлении пяти императоров, погибших насильственной смертью. Об упадке города Друбеты немного позднее свидетельствует недавно обнаруженный в том же *castrum* жертвенник, посвященный Юпитеру *Cortalis* трибуном Лупом. Последний использовал непокрытую надписью сторону жертвенника, посвященного во II в. городом Друбетой своему гению-покровителю; при этом сохранились как передняя надпись, так и горельефные изображения гения на боковых сторонах, несмотря на то, что памятник был перевернут и гений оказался вниз головой.

В эпоху процветания города, из лучшего известняка был воздвигнут известный массивный надгробный памятник Юлию Геркулану — декуриону и знаменосцу коллегии мастеров той же стрелковой когорты (*CIL*, III, 8018). Памятник был обнаружен на расстоянии приблизительно 20 км к северо-западу от города Турну-Северина (бывшая Друбета) в плодородной долине Тополницы. Памятник свидетельствует о том, что, по всей вероятности, здесь находился *vicus* Друбеты, в котором был погребен восьмидесятилетний декурион.

На памятнике Гордиану III имя последнего стерто, однако дешифровка возможна по следам минимума, хорошо видимым и через несколько лет после его открытия. Таким образом устраняется предположение, что было стерто имя преемника Гордиана Филиппа Араба. Несомненно, что и последнему когорта воздвигла памятник, который, быть может, откроют в будущем. Упоминаются и другие памятники в честь указанных двух императоров, причем на одном из них имя не стерто.

Положение нижнедунайских провинций — более прочное при Гордиане III, более ослабленное при Филиппе Арабе — выявляет и исследование монет выпуска той эпохи в Нижней Мезии, Фракии и Македонии.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКА

Рис. I. — Памятник, воздвигнутый в Друбете когортой I Sagittariorum в честь императора Гордиана III.

À PROPOS DU MONUMENT ÉRIGÉ À DRUBETA PAR LA COHORTE I SAGITTARIORUM EN L'HONNEUR DE GORDIEN III

(RÉSUMÉ)

La cohorte *I Sagittariorum*, qui a longtemps déployé son activité à Drubeta, y a laissé, outre les inscriptions publiées jusqu'ici dans le CIL, une inscription en caractères cursifs, gravée sur une brique bipédale, indiquant que la cohorte a travaillé à la réfection des thermes découverts dans cette localité, ainsi qu'un monument dédié en 238 à l'empereur Gordien III, monument mis au jour par les fouilles du camp retranché de Drubeta. Les symboles funéraires que porte le bloc de pierre choisi pour cette inscription et le martelage visible du texte funéraire, révèlent la grave décadence de Drubeta, ancien municipe, devenu plus tard une colonie florissante. Cette déchéance cadre non seulement avec la situation de la province de Dacie, dans son ensemble, mais encore avec celle de la Mésie Inférieure, mises en péril par les invasions des Carpes et des Goths, que facilitèrent les graves dissensions intestines de la première moitié de l'année 238 où cinq empereurs, tous morts assassinés, se disputaient le pouvoir. La décadence de Drubeta comme ville se trouve confirmée, un peu plus tard, par l'autel récemment découvert dans ce même castrum dédié par le tribun Lupus à Jupiter Cortalis. Utilisant la face vierge d'inscription de l'autel consacré au IIe siècle par le municipe de Drubeta à son génie protecteur, tout en respectant l'inscription antérieure et les hauts-reliefs des parois latérales figurant le génie du municipe, le tribun Lupus retourna le monument, ce qui explique pourquoi le génie y apparaît la tête en bas.

Au temps où la ville florissait, on y avait érigé le massif monument funéraire de Iulius Herculaneus décurion et porte-enseigne du collège des artisans de la même cohorte de sagittaires (CIL, III, 8018). Ce monument célèbre, taillé dans le meilleur des calcaires, retrouvé à une vingtaine de kilomètres au N-O de Turnu-Severin, l'ancienne Drubeta, dans la fertile vallée de la Topolnița, et qui n'a heureusement pas été utilisé comme matériaux pour la construction du petit monastère qui s'y trouve, indique, fort probablement, qu'il y eut ici un *vicus* de Drubeta, où fut enseveli le décurion octogénaire.

Sur le monument érigé en l'honneur de Gordien III, le nom de cet empereur a été martelé, mais il a été possible de le déchiffrer grâce aux traces de minium, bien visibles quelques années encore après sa découverte, ce qui écarte l'hypothèse que le nom effacé ait été celui de son successeur,

Philippe l'Arabe. La même cohorte a certainement élevé un autre monument en l'honneur de ce dernier, monument que l'avenir permettra peut-être de découvrir. L'auteur cite d'autres monuments consacrés à ces deux empereurs, sur certains desquels leur nom subsiste encore.

La situation des provinces du Bas-Danube, plus consolidée sous Gordien III, affaiblie sous Philippe l'Arabe, est également illustrée par l'étude des monnaies frappées sous ces empereurs en Mésie Inférieure, en Thrace et en Macédoine.

EXPLICATION DE LA FIGURE

Fig. 1. — Le monument honorifique dédié à l'empereur Gordien III par la cohorte *L Sagittariorum* de Drubeta.

—